

พุทธธรรมกับการสอนสังคมศึกษาเพื่อการอนุเคราะห์อย่างบูรณาการ

Buddha Dhamma and Social Teaching to aid Integration

พระสุวรรณเมธาภรณ์ (ผศ.)

รศ.ดร. สมชัย ศรีนอก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: somchai2560@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 30 กรกฎาคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 22 กันยายน 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 30 กันยายน 2562

บทคัดย่อ

พุทธธรรมกับการสอนสังคมศึกษาเพื่อการอนุเคราะห์อย่างบูรณาการนั้น คือการช่วยเหลือสรรพสัตว์ในครั้งที่ทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วนั้น เกิดจากพระพุทธานุภาพที่มีอยู่ในพระองค์ โดยเฉพาะพระปัญญาคุณและพระมหากรุณาธิคุณ ซึ่งพระพุทธานุภาพสามารถละอวิชชา ตัณหา และอุปาทานได้แล้ว จึงทรงมีพระปัญญาและกรุณาเป็นแรงจูงใจในการกระทำกิจต่าง ๆ ในสังคม เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ พระพุทธานุภาพทรงให้ความช่วยเหลือผู้คนในสังคมทางด้านจิตใจแก่ผู้ประสบปัญหา หรือความทุกข์โดยเน้นการเยียวยาจิตใจ เพื่อให้บุคคลในสังคมเหล่านั้น พ้นจากความทุกข์ ความโศกเศร้า และมีคุณธรรมในจิตที่พัฒนาขึ้น จนกระทั่งเกิดดวงตาเห็นธรรม เป็นอริยบุคคล เป็นการบำเพ็ญพุทธกิจทางด้านปัญญา การที่พระพุทธานุภาพทรงให้ความช่วยเหลือโดยเน้นการส่งเสริมหรือพัฒนาจิตใจให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น จนกระทั่งเกิดปัญญา รู้แจ้งสัจธรรม เป็นพระอริยบุคคล พ้นจากกิเลสและความทุกข์ คือพุทธธรรมเพื่อการสอนสังคมศึกษาเพื่อการอนุเคราะห์อย่างบูรณาการอย่างหาที่สุคติได้

คำสำคัญ: พุทธธรรม, สังคมศึกษา, บูรณาการ.

Abstract

Buddha Dhamma and Social Teaching to aid Integration were helping all animals. At occasionally when Buddha get enlightenment because of Buddha's grace with himself and especially intelligence compassion which Buddha can leave ignorance passion and preconceived' So that, Buddha used intelligence and compassion motivate to do all activities for helping all animals absolve from suffering. Buddha gave helping all animals in social for mental of those who got some problems and help them without suffering then cultivate mental for them. Buddha try to take them without from suffering sorrow and

develop them with moral. Therefore, they had the eyes followed Dhamma. They can have excellent results that perform Buddha activities by wisdom. So, Buddha gave generous for helping all animals or mental development until wisdom then got an excellent results. They can be without from suffering. So, there were Buddha Dhamma to social teaching to aid Integration and lasting.

Keywords: Buddha Dhamma, Social Teaching, Integration

บทนำ

พุทธธรรมการสอนสังคมศึกษาเพื่อการอนุเคราะห์อย่างบูรณาการนั้น คือการช่วยเหลือสรรพสัตว์ ในครั้งที่ทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วนั้น เกิดจากพระพุทธรูปที่มีอยู่ในพระองค์ โดยเฉพาะพระ ปิณฺฑาคุณและพระมหากุณฺธาธิคุณ ซึ่งพระพุทธรูปสามารถละอวิชชา ตัณหา และอุปาทานได้แล้ว จึงทรงมี พระปัญญาและกรุณาเป็นแรงจูงใจในการกระทำกิจต่าง ๆ ในสังคม เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากความ ทุกข์เป็นฉันทะที่มุ่งหวังประโยชน์และความอยู่ดีมีสุขเพื่อผู้อื่นและสังคม พระพุทธรูปทรงให้ความ ช่วยเหลือผู้คนในสังคมทางด้านจิตใจแก่ผู้ประสบปัญหา หรือความทุกข์โดยเน้นการเยียวยาจิตใจ เพื่อให้ บุคคลในสังคมเหล่านั้น พ้นจากความทุกข์ ความโศกเศร้า และมีคุณธรรมในจิตที่พัฒนาขึ้น จนกระทั่งเกิด ดวงตาเห็นธรรม เป็นอริยบุคคล เป็นการบำเพ็ญพุทธกิจทางด้านปัญญา การที่พระพุทธรูปทรงให้ความ ช่วยเหลือโดยเน้นการส่งเสริมหรือพัฒนาจิตใจให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น จนกระทั่งเกิดปัญญา รู้แจ้งสัจธรรม เป็น พระอริยบุคคล พ้นจากกิเลสและความทุกข์ คือพุทธธรรมเพื่อการสอนสังคมศึกษาเพื่อการอนุเคราะห์อย่าง บูรณาการอย่างหาที่สุดมิได้

1. อุดมการณ์งานยิ่งใหญ่ของสัพพัญญูบุคคล

อุดมการณ์ของพุทธบุคคล (สัพพัญญู) หมายถึง การสร้างบารมีเพื่อที่จะเป็นพระพุทธรูปได้นั้น จะต้องอาศัยกำลังใจอันมหาศาล และใช้ระยะเวลาในการสร้างบารมีที่ยาวนานมาก จนกว่าจะได้มาตรัสรู้ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง มีเป้าหมายอันจะนำพารื้อถอนสรรพสัตว์ให้พ้นจากวิภวสงสาร พระพุทธรูปจึงแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ตามพระบารมีที่ได้สั่งสมอบรมมา คือ (พระราชารัตนมุนี, 2557)

1) พระปัญญาธิคุณ คือ พระพุทธรูปที่ทรงสร้างบารมีประเภทมีพระปัญญาแก่กล้า มีปัญญาบารมี มาก คือรับจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธรูป ก็จะมีพุทธบริษัท 4 อยู่จำนวนหนึ่งที่จะพาเข้านิพพาน ใช้ระยะเวลา ในการสร้างบารมี 20 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป เริ่มตั้งแต่ทรงดำริในพระทัยว่า จะเป็นพระพุทธรูปใช้เวลา 7 อสงไขย เมื่อสั่งสมกุศลธรรมแล้ว เปล่งวาจาว่าอยากเป็นพระพุทธรูป ใช้เวลาอีก 9 อสงไขย แล้วหลังจาก ได้รับพุทธพยากรณ์ครั้งแรกว่า จะได้เป็นพระพุทธรูปองค์หนึ่งในอนาคตกาลภายภาคเบื้องหน้าใช้เวลาอีก 4 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป รวมแล้วใช้เวลาสร้างบารมีทั้งหมด 20 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป

2) พระสัทธาธิกพุทธเจ้า คือ พระพุทธเจ้าที่ทรงสร้างบารมีประเภทมีศรัทธาแก่กล้า คือมีศรัทธามาก ยึดเวลาไปอีกอยู่ในระดับกลาง ยังไม่รีบเข้านิพพาน จะขอรวบรวมพุทธบริษัท 4 ให้ได้มาก ๆ แล้วจะได้พาเข้านิพพานทีละมาก ๆ ใช้ระยะเวลาในการสร้างบารมี 40 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป เริ่มตั้งแต่ทรงดำริในพระทัยว่าจะเป็นพระพุทธเจ้าใช้เวลา 14 อสงไขยเมื่อสั่งสมกุศลธรรมแล้วเปล่งวาจาว่า อยากเป็นพระพุทธเจ้า ใช้เวลาอีก 18 อสงไขย และหลังจากได้รับพุทธพยากรณ์ครั้งแรกว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ ในอนาคตกาลภายภาคเบื้องหน้าใช้เวลาอีก 8 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป รวมแล้วใช้เวลาสร้างบารมีทั้งหมด 40 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป

3) พระวิริยาธิกพุทธเจ้า คือ พระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงสร้างบารมีประเภทมีความเพียรแก่กล้า เรียกว่าปรารถนาจะนำพาพุทธบริษัท 4 เข้านิพพานไปให้ได้มาก ๆ จะใช้เวลาจนแก่ไหนก็ยอม เหมือนอย่างพระศรีอริยเมตไตรย ใช้เวลาในการสร้างบารมี 80 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป อีกหนึ่งเท่าของประเภทสัทธาธิกพุทธเจ้า เริ่มตั้งแต่ทรงดำริในพระทัยว่าอยากจะเป็นพระพุทธเจ้าใช้เวลา 28 อสงไขย เมื่อสั่งสมกุศลธรรมแล้วเปล่งวาจาว่าอยากเป็นพระพุทธเจ้าอีก 36 อสงไขย และหลังจากได้รับพยากรณ์ครั้งแรกว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าใช้เวลาอีก 16 อสงไขยแสนมหากัป รวมแล้ว 80 อสงไขยอีกแสนมหากัป

พระพุทธเจ้าทั้งสามประเภทนั้น จะต้องใช้เวลาในการสร้างบารมีที่ยาวนานมาก อย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 20 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป จนกระทั่งในพระชาติสุดท้ายของพระองค์ จึงได้รับพระนามว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือต้องมีบารมีเต็มเปี่ยม ถึงจะเป็นผู้นำในการหลุดพ้นจากภพนี้ไปได้ ดังนั้น กว่าจะมาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่เดิมพระองค์ก็เป็นปุถุชนธรรมดาเหมือนอย่างพวกเรา แต่ความคิดนั้นไม่เหมือนกับความคิดของพระองค์ใหญ่กว่า และยิ่งใหญ่มากคนทั่วไปคิดแค่งใหญ่ แต่ด้วยพุทธวิสัยของพระองค์ คิดใหญ่ยิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ ทีนี้มีสิ่งที่น่าศึกษาว่า พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์จะไม่เสด็จอุบัติในภพภูมิอื่น หรือในทวีปอื่น แต่จะเสด็จอุบัติขึ้นเป็นมนุษย์ที่ชมพูทวีปเท่านั้น ทวีปในที่นี้หมายถึง ทวีปหรือโลกที่อยู่รอบ ๆ เขาพระสุเมรุในทิศทั้งสี่ ได้แก่ ชมพูทวีป อุตตรกุรุทวีป อปรโคยานทวีป ปุพพิเทหทวีป เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกคราวใด ในกาลนั้น เรียกว่า อสุญญกัป แปลว่า มหากัปที่ไม่ว่างเปล่าจากมรรคผลนิพพานในหนึ่งมหากัป มีระยะเวลาที่ยาวนานมาก แต่ไม่แน่ว่า พระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ทุกมหากัปเสมอไปหรือไม่ บางมหากัปไม่มีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นมา เพราะฉะนั้น การที่บุคคลผู้ทรงคุณวิเศษเป็นนิตยโพธิสัตว์ จะเสด็จมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้นจึงเป็นการยากมาก

2. พุทธธรรมเพื่อการสอนสังคมศึกษาทางเศรษฐกิจระดับปัจเจกชน

ประเด็นปัญหาหลักของแต่ละชาติ มุ่งไปสู่หลักใหญ่ๆ 4 ประเด็น คือ เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ความมั่นคง (พระธรรมโกศาจารย์, 2549: 31-32) แต่ละประเด็นปัญหาล้วนมีความจำเป็นและอิงอาศัยกันและกัน ถ้าเศรษฐกิจดีอย่างอื่นก็พลอยหมดปัญหาไป หรือมีปัญหาที่เพียงเล็กน้อย ถ้าเศรษฐกิจมีปัญหา อย่างอื่นก็พลอยได้รับผลกระทบด้วย ทำให้เกิดภาวะสะดุดเป็นลูกโซ่ ในฐานะเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญอย่างนี้ พุทธธรรมจึงมองจึงมองเห็นว่าการจะลดปัญหาแก้ไขเรื่องเศรษฐกิจให้ลดน้อยลง หรือหมดปัญหา ต้องมีการศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวัน จึงจะสามารถแก้ไขปัญหาได้ หลักพุทธธรรมที่จะนำมาศึกษาในบทเรียนนี้ สามารถแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจได้อย่างแน่นอน เพียงแต่ผู้ศึกษาต้องนำไปประพฤติใช้อย่างจริงจังเท่านั้น เพราะนี่คือคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นคำสอนของผู้หมดปัญหา สิ่งที่น่ามาสอนจึงเป็นไปเพื่อหมดปัญหา มิใช่เป็นไปเพื่อให้เกิดปัญหา ทุกระดับของสังคมสามารถนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติเพื่อขจัดปัญหาได้อย่างเหมาะสม ปัญหาจึงอยู่ที่ผู้ปฏิบัติ มิใช่อยู่ที่หลักการและวิธีการ เช่นเดียวกับคนไข้ การที่โรคจะหาย คนไข้ต้องรับประทานยาตามคำสั่งของแพทย์ มิใช่หายเพราะแพทย์สั่ง คำสอนทางพระพุทธศาสนา มิใช่ให้คนปฏิบัติตาม ผู้ปฏิบัติจะได้รับประโยชน์เองโดยไม่ต้องรอฟังคำสั่งจากใคร ๆ ตัวอย่างหลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารด้านเศรษฐกิจ เช่น (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 39-40) ติฎฐธัมมิกัตถประโยชน์ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา มิได้ปฏิเสธความร่ำรวยมั่งคั่ง แต่มีวิถีทางที่จะนำพาไปสู่ความร่ำรวยมั่งคั่งที่ยั่งยืนอย่างรอบด้าน รวมทั้งช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน (ทรัพย์) ให้ปลอดภัย ไม่ใช่เดี๋ยวจนเดี๋ยวรวยโดยฉับพลัน ซึ่งในความรู้สึก ของคนทั่ว ๆ ไปมักมีมุมมองและทัศนคติในลักษณะที่ว่า พระพุทธศาสนามีคำสอนที่มุ่งเน้นในทางให้มนุษย์ลดละซึ่งกิเลส นำพาวิถีชีวิตมุ่งตรงสู่ทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ซึ่งดูเสมือนหนึ่งว่า ไม่ให้ความสนใจในมิติมาความมั่งคั่งด้านเงิน ๆ ทอง ๆ ของการดำเนินชีวิต แต่ในความเป็นจริงแล้ว “หลักธรรมในพระพุทธศาสนา มิได้ปฏิเสธความร่ำรวยมั่งคั่ง แต่มีวิถีที่นำพาไปสู่ความร่ำรวยมั่งคั่งที่ยั่งยืน เสริมสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ไม่ใช่เดี๋ยวจนเดี๋ยวรวยโดยฉับพลัน”

3. หลักหัวใจเศรษฐกิจ อ อ ก ส ประโยชน์ในภาพปัจจุบัน

หลักธรรมสำคัญอีกประการ อันเป็นหลักที่นำพามาซึ่งความสุขในชีวิตปัจจุบัน ท่านกล่าวว่าเป็นหลักที่ปฏิธัมมิกัตถะ 4 (ประโยชน์ในภาพปัจจุบัน) ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสอนแก่อุชชยพราหมณ์ ในขณะที่ไปเข้าเฝ้า เพื่อกราบทูลขอให้พระองค์ทรงแสดงธรรมที่เป็นไปในลักษณะเพื่อประโยชน์สุขในปัจจุบันและหลักธรรมที่เป็นไปในลักษณะเพื่อประโยชน์สุขในภายภาคหน้าให้ฟังเนื่องจากตนจะย้ายไปอยู่ในต่างถิ่น พระพุทธองค์จึงตรัสสอน ดังความปรากฏในพระไตรปิฎกตอนหนึ่งว่า

“ดูก่อนพราหมณ์ ธรรม 4 ประการนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขในปัจจุบัน กล่าวคือ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชีวิตา

1) *อุฏฐานสัมปทา* เป็นอย่างไร ? คือ กุลบุตรหาเลี้ยงชีพด้วยความขยันในการทำงาน...เธอเป็นผู้ขยันขันขันานาน ไม่เกียจคร้านในงานนั้น ประกอบด้วย ปัญญาเครื่องสอบสวน ตรวจตรา รู้จักวิธีปฏิบัติในเรื่องนั้น ๆ สามารถทำ สามารถจัดการ นี้เรียกว่า อุฏฐานสัมปทา

2) *อารักขสัมปทา* เป็นอย่างไร ? คือ กุลบุตรมีโภคทรัพย์มาก ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรแล้ว...เธอจัดการคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้โดยพิจารณาว่าทำอะไร พระราชาทั้งหลายจะไม่พึงบริโภคทรัพย์เหล่านั้นเสีย พวกโจรไม่พึงลักไปเสีย ไฟไม่พึงไหม้ไปเสีย น้ำไม่พึงพัดพาไปเสีย นี้เรียกว่า อารักขสัมปทา

3) *กัลยาณมิตตตา* เป็นอย่างไร ? คือ กุลบุตรเข้าอาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือตำบลใดก็ตาม เธอเข้าสนิทสนมสนทนาปราศรัย ถกถ้อยปรึกษากับท่านที่เป็นคหบดีบ้าง บุตรคหบดีบ้าง พวกคนหนุ่มที่มีความประพฤติเป็นผู้ใหญ่บ้าง คนสูงอายุที่มีความประพฤติเป็นผู้ใหญ่บ้าง ผู้ประกอบการด้วยศรัทธา...ศีล...จาคะ... และ (ปัญญา) เธอศึกษาเยี่ยงอย่างความเพียบพร้อมด้วยศรัทธา...ศีล..จาคะ (และ) ปัญญาของเขา.. นี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา

4) *สมชีวิตา* เป็นอย่างไร ? คือ กุลบุตรเป็นผู้เลี้ยงชีวิตเหมาะสม ไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินไป ไม่ให้ฝืดเคืองเกินไป โดยรู้เข้าใจในทางเพิ่มพูนและทางเสื่อมถอยแห่งโภคทรัพย์ ว่าทำอย่างไรรายได้ของเรา จึงจะเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจึงจักไม่เหนือรายได้ เปรียบเหมือนคนช่างหรือลูกมือคนช่าง ยกตรา ชั่งขึ้นแล้วย่อมรู้ว่าหย่อนไปเท่านี้ หรือเกินไปเท่านี้ ถ้าหากกุลบุตรนี้มีรายได้น้อย แต่เลี้ยงชีวิตอยู่อย่างฟุ่มเฟือย ก็จะมีผู้กล่าวหาเอาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้ใช้สมบัติเหมือนกินมะเดื่อ ถ้ากุลบุตรนี้มีรายได้มาก แต่เลี้ยงชีวิตอยู่อย่างฝืดเคือง ก็จะมีผู้กล่าวหาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้คงจะตายอย่างคนอนาถา แต่ด้วยเหตุที่กุลบุตรเลี้ยงชีวิตเหมาะสม... จึงเรียกว่า สมชีวิตา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550: 28-29)

ดูก่อนพราหมณ์ โภคะที่เกิดขึ้นโดยชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมมีช่องทางเสื่อม (อบายมุข) 4 ประการ คือ เป็นนักเลงเที่ยวผู้หญิง เป็นนักเลงดื่มสุรา เป็นนักเลงเล่นการพนัน และคบคนชั่วเป็นมิตร ...”

ต่อจากนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงได้ตรัส ประโยชน์ที่ควรบำเพ็ญเพื่อผลในภพหน้าที่เรียกว่า “สัมปรายิกัตถะ” 4 ประการ อันได้แก่ สัทธาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา) สีสสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) จาคะสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความเสียสละ) และปัญญาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยปัญญา) แก่พราหมณ์

จากพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ หลักธรรมของพระพุทธศาสนาย่อมทำให้เข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องที่เป็นไปในลักษณะของประโยชน์สุขในปัจจุบัน ที่มีแง่มุมทางลึกลงซึ่งทางเศรษฐศาสตร์มีมิติที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทั้งการอยู่ การกิน รวมถึงความสัมพันธ์ทางกิจกรรมของเศรษฐกิจในทุก ๆ เรื่องเลยทีเดียว นำพา

มาซึ่งความมั่นคงและสมบูรณ์ ซึ่งหลักธรรมที่นำพาสู่ความ “ร่ำรวยและมั่งคั่ง” อย่างยั่งยืนนั้นโบราณท่านเรียกว่า “หลักธรรมหัวใจเศรษฐี (อุ อา ก ส)” โดยที่มีสาระสำคัญโดยสรุป 4 ประการ กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง : ขยันหา (อุฏฐานสัมปทา) หมายถึง ความขยันหมั่นเพียร เสาะแสวงหาหนทางวิธีการในการทำมาหากิน รวมถึงกินลึกลงไปในเรื่องของควมมีศีลธรรมและคุณธรรมนำทางความขยันนั้น เป็นไปในลักษณะของความขยันใน “สัมมาอาชีพ” เป็นอาชีพที่ต้องตามครรลองคลองธรรม หากเป็นความขยันที่ผิดเพี้ยนจากครรลองคลองธรรมนำไปสู่การประกอบอาชีพที่ไม่สุจริตแล้วนั้น ไม่ใช่ความหมายของคำว่าขยันตามหลักธรรมหัวใจเศรษฐี เกี่ยวเนื่องจาก หากประกอบอาชีพที่ไม่สุจริตแล้วล้วนแต่ นำพา มาซึ่งความเดือดร้อนในอนาคต เปรียบเสมือนเป็นการไปเบียดเบียนเอาทรัพย์สินของบุคคลอื่นมาเป็นของตัวเอง ถึงแม้ว่าหากในปัจจุบันกฎหมายนั้นยังไม่สามารถที่จะเอาผิดได้ แต่ตัวเราก็คือรู้อยู่แก่ใจตัวเองว่าทรัพย์สินดังกล่าวที่หามาได้นั้นไม่ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม ก็เกิดความทุกข์ใจในความกลัวว่าสักวันหนึ่งจะถูกจับได้และได้รับผลกระทบนั้น ดังเช่นกรณีที่เราคงจะเคยได้ยินหรือเห็นตามข่าวสารทั่วไปที่มีแก๊งค์ต้มตุ๋นไปหลอกลวงชาวบ้านในรูปแบบต่าง ๆ ทั้ง แชร์ลูกโซ่ การตกทอง หลอกขายล็อตเตอรี่ เป็นต้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ถือเป็นความขยันในช่องทางและวิธีการที่ผิด ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ท้ายที่สุดก็นำพาให้ชีวิตของตัวเองเดือดร้อน (ติดคุก) จากการกระทำดังกล่าว (พระธรรมปิฎก, 2545: 51)

ความขยันมีความสำคัญกับทุกสาขาอาชีพในฐานะที่เป็นพื้นฐานของการนำพาความสำเร็จมาสู่ชีวิต แม้แต่นักกีฬาฟุตบอลที่ฮอตฮิตชื่อดังอย่าง เดวิด เบ็คแฮม (อดีตกัปตันทีมชาติอังกฤษ) เมื่อครั้งยังค้าแข้งอยู่กับสโมสรแมนเชสเตอร์ยูไนเต็ดของศึกพรีเมียร์ลีกแห่งอังกฤษ เคยให้สัมภาษณ์เอาไว้ในทำนองที่ว่า การที่เขาประสบความสำเร็จมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและยอมรับในอาชีพจนได้รับฉายาว่า “มิดฟิลด์เท้าชั่งทอง” รวมทั้งเป็นจอมปั่นฟรีคิกระดับแนวหน้าของโลกนั้นเป็นเพราะว่า ในเวลาฝึกซ้อมเขาจะทุ่มเทและจริงจังกับทุกรายละเอียดรวมทั้งเต็มที่และสนุกกับมันแต่ที่สำคัญก็คือ *เขามีความขยันเหนือคนอื่น เมื่อโค้ชสั่งให้เลิกซ้อมแล้วแต่เขากลับใช้เวลาต่อจากนั้นอีกกว่าชั่วโมงในการซ้อมปั่นฟรีคิกและการเปิดบอลให้แม่นยำเป็นประจำทุกวัน!* แม้ว่าเขาจะมีพรสวรรค์ในด้านทักษะด้อยไปกว่าซีเนอดีน ซีดาน โรนัลโด้ (ไล้้นทองคำ) หรือลิโอเนล เมสซี ซึ่งนักฟุตบอลเหล่านี้ถือว่ามีพรสวรรค์ที่สูงส่งในเชิงลูกหนัง แต่ว่าเบ็คแฮมก็มีพรแสวงที่เยี่ยมยอดในด้านของความขยันนั้นมาทดแทน จนได้รับผลตอบแทนนำพามาซึ่งฉายาดังกล่าวและสร้างความสำเร็จทั้งทางด้านชื่อเสียงและเงินทองให้กับเขา

หากกล่าวถึงเรื่องความขยันแล้ว คนทั่วไปโดยส่วนใหญ่จะนึกถึงคนจีนซึ่งถือได้ว่าเป็นเสมือนสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายทางการค้าเลยก็ว่าได้ ตระกูลเจ้าสัวใหญ่ ๆ ในเมืองไทยล้วนแล้วแต่มีเชื้อสายชาวจีนเกือบทั้งนั้น ที่สำคัญหลาย ๆ ท่านกว่าจะมาถึงวันนี้ล้วนแล้วแต่มีชีวิตในวัยเยาว์ที่เต็มไปด้วยขวากหนามและอุปสรรคยากลำบากมากมายหลายเท่ากันอันเป็นผลมาจากภาวะบังคับบีบบังคับทางด้านความยากจนข้นแค้น ทำให้ต้องเริ่มต้นชีวิตด้วยสองมือเปล่าหรือที่มีคำกล่าวที่เข้าใจโดยทั่วไปว่าสร้างเนื้อสร้างตัวขึ้นมาได้

จาก “เสื่อผืนหมอนใบ” จนกระทั่งนำไปสู่เส้นทางของเจ้าสัวที่ประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน ซึ่งหลาย ๆ ท่านที่ประสบความสำเร็จต่างบอกในทำนองที่ว่า เป็นเพราะพวกท่าน *มีความขยัน อดทน มุ่งมั่น และบากบั่น* เป็นฐานพื้นจึงยืนหยัดต่อสู้และฟันฝ่าไม่กลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบากเหล่านั้นจึงทำให้พวกท่านมีวันนี้

ความขยันที่มีในบางอย่างแม้บางครั้งยังไม่ให้ผลทางด้านเงินทองแต่ก็ต้องฝึกฝนเอาไว้ให้เคยชิน เป็นนิสัย อย่างเช่น การเป็นนักเรียนนักศึกษาถึงแม้ว่าการขยันทำหน้าที่ดังกล่าวไม่ทำให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินเงินทองโดยตรง แต่ก็ถือได้ว่าเป็นรากฐานที่สำคัญของการทำให้ก้าวไปสู่อาชีพการงานที่ดีในอนาคต ดังนั้นไม่ว่าจะมีอาชีพอะไรทั้ง ค้าขาย เจ้าของธุรกิจ ลูกจ้าง นักกีฬา นักแสดง นักร้อง นักดนตรี หากว่ามีความขยันที่ถูกต้องถูกทางก็มีโอกาสก้าวไปสู่ประตูแห่งความสำเร็จที่เปิดรอรับตลอดเวลาได้ไม่ช้า

“ขยันหาในหลักธรรมของหัวใจเศรษฐี จึงมีมิติที่กินลึกลงไปในช่วงทางและวิธีการที่ต้องตามครรลองคลองธรรมเป็น สัมมาอาชีพ ที่ไม่ก้าวล้ำนำไปสู่การเบียดเบียนทั้งตัวเองและคนอื่นให้เดือดร้อน”

ประการที่สอง : รักษาดี (อารักขสัมปทา) หมายถึง การเก็บรักษาทรัพย์สินเป็นการต่อยอดมาจากเงินทองที่เราขยันหามาจากสัมมาอาชีพที่สุจริตนั้น กินลึกลงไปในการบริหารจัดการทรัพย์สินดังกล่าวให้กองงอกดอกออกผลตามมาด้วย เป็นไปในลักษณะของการเก็บรักษาและใช้ไปในทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

- *การเก็บ* เป็นการเก็บออมทรัพย์สิน เงินทอง เพื่อเป็นหลักประกันให้กับอนาคตในภายภาคหน้า หากว่าเกิดวิกฤติขึ้นในวิถีของการดำเนินชีวิตก็จะส่งผลกระทบต่อไม่มากนัก สามารถประคับประคองเอาตัวรอดไปได้อย่างสบาย ๆ การเก็บออมเปรียบเสมือน การสร้างภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตในระยะยาว เช่น ขยันหามาได้ 100 บาท ก็ใช้ไป 70 บาท ที่เหลือก็เก็บออมสะสมไว้อีก 30 บาท เป็นต้น ทำอย่างนี้เรื่อยไปทรัพย์สินก็จะเพิ่มขึ้นในอนาคต ไม่ใช่หามาได้เท่าไรก็ใช้ไปจนหมดหรือก้าวกระโดดไปหยิบยืมเอาเงินในอนาคต(หนี้รูปแบบต่างๆ) มาใช้ก่อนในปัจจุบัน ลักษณะเช่นนี้ถือว่าเป็นการสร้างนิสัยการใช้จ่ายที่ไม่ดี

- *การใช้ไปของทรัพย์สิน* เป็นการบริหารจัดการต่อยอดในส่วนของเงินเก็บเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการนำไปสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งการบริหารจัดการดังกล่าวก็จะต้องรอบคอบและมีสติ อย่าพึ่งบริหารจัดการด้วย “กิเลสหรือความโลภ” เป็นตัวตั้ง เกี่ยวเนื่องจากสาเหตุที่สำคัญในท้ายที่สุดของการหมดเนื้อหมดตัวก็มาจากการวิ่งไล่กวดความโลภของตัวเองนั่นเอง ดังที่เราจะเห็นตามข่าวสารบอย ๆ ทั้งการถูกแก๊งค์ต้มตุ๋นหลอกเอาเงินไปโดยอ้างว่าจะนำไปลงทุนที่ให้ผลตอบแทนที่มากมายมหาศาล ซึ่งกลุ่มมิจฉาชีพพวกนี้รู้ดีว่าต่อมความโลภของมนุษย์ถูกกระตุ้นได้ง่าย ดังนั้นจึงควรบริหารจัดการการลงทุนโดยใช้สติและความรู้ที่เท่าทันให้อยู่เหนือกิเลสหรือไม่ให้ถูกความโลภครอบงำ

หลักธรรม “อารักขสัมปทา (รักษาดี)” ในข้อนี้มีจุดมุ่งหมายสอนให้ประหยัคมัธยัสถ์รู้จักเก็บออมรวมความถึงรู้จักบริหารการใช้จ่าย ซึ่งนัยก็เปรียบเสมือนเป็นการดูแลรักษาคุ้มครองโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วย

ล้มมาอาชีพไม่ให้หมดไปในทางที่เสื่อมเสียและเป็นอันตรายต่อตนเองและผู้อื่นหรือให้รู้จักในคุณค่าของทรัพย์สินที่หามาได้โดยรู้จักเก็บและใช้ไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อตนและบุคคลอื่นอยู่ในที่

“รักษาดีในหลักธรรมของหัวใจเศรษฐี จึงมีมิตที่ต่อยอดมาจากการขยันหาที่เมื่อได้ทรัพย์มาแล้ว ควรเก็บรักษาไม่ใช้สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินให้กับอนาคตที่มีความไม่แน่นอนรออยู่ ก็นึกลงไปถึงการใช้ไปในทรัพย์สินที่หามาได้ไปในทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการบริหารจัดการที่ใช้สติและปัญญานำทาง ก่อนที่จะลงทุนในอะไร ควรที่จะศึกษาข้อมูลให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ แจ่มแจ้ง แสวงหาข้อมูลให้มากที่สุดเพื่อนำมาเข้าสู่กระบวนการกลั่นกรองด้วยปัญญานำพาไปสู่การลงทุนที่มั่นคงและมีประโยชน์สูงสุด ไม่ใช่ลงทุนด้วยแรงขับ แรงบีบคั้นและบังคับจากความโลภ”

ประการที่สาม : ผูกมิตรกับกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตรตา) หมายถึงการรู้จัก “คบคนดี มีความเป็นเพื่อนแท้” ความเป็นเพื่อนแท้จริงนั้นย่อมนำมามิตรไปในเส้นทางที่ดี ๆ จะพึงสังเกตได้ว่าหลักธรรมในข้อนี้ต่อยอดมาจากการขยันหาและรักษาดี เกี่ยวเนื่องจาก มนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง ดังนั้น หากว่าเรามีกัลยาณมิตรแล้ว ความเจริญก้าวหน้าก็เกิดขึ้น เช่น

- ในการขยันหา หากว่าเราขยันหาทรัพย์สินเงินทองมาด้วยความถูกต้องประกอบสัมมาอาชีพ แต่บังเอิญไปคบกับเพื่อนที่ประกอบอาชีพที่ไม่สุจริตก็จะมีโอกาสนำพาให้ชีวิตของเราเข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือพัวพันกับอาชีพที่ไม่สุจริตนั้นไม่มากก็น้อย แต่ถ้าหากว่า เรามีเพื่อนดี (กัลยาณมิตร) ก็จะนำพาไปสู่เส้นทางของการขยันหาทรัพย์สินที่ประเสริฐยิ่ง ๆ ขึ้นไป ไม่นำพาความเดือดร้อนให้

- ในการรักษาทรัพย์สินนั้น หากว่าเราคบเพื่อนที่ไม่ดี ก็จะมีแต่คำแนะนำไปในแนวทางที่ไม่ดี เช่น ชวนไปเล่นการพนัน ชวนไปลงทุนในธุรกิจที่ผิดกฎหมาย เกี่ยวเนื่องจากคนที่ไม่ดีเหล่านี้มีกิเลสหรือความโลภครอบงำนำทางในการดำเนินชีวิต แต่ถ้าหากว่าเรามีเพื่อนที่ดี (กัลยาณมิตร) ก็จะนำพาไปในทางที่ดี คอยตักเตือนเรา เช่น หากว่ามีคนมาชวนไปลงทุนในธุรกิจที่ผิดกฎหมายหรือมาหลอกลวงต้มตุ๋น กัลยาณมิตรก็จะคอยให้คำปรึกษาที่เป็นประโยชน์และคอยตักเตือนเราช่วยกันหาข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ไม่ให้หลงไปติดกับดักหรือเป็นเหยื่อพวกมิจฉาชีพโดยง่าย

ในวิถีชีวิตของสังคมเศรษฐกิจที่มนุษย์ถือเป็นสัตว์สังคมที่ต้องเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นั้น สิ่งสำคัญอีกประการในการดำเนินชีวิตก็คือการเลือกคบมิตร ซึ่งถือได้ว่าเป็นเป็นองค์ประกอบสำคัญตามหลัก “มงคลชีวิต 38 ประการ” อันเป็นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยมงคลแรกคือ “ไม่คบคนพาล” และต่อด้วยมงคลประการที่สองคือต้องรู้จัก “คบบัณฑิต” เป็นที่น่าพึงสังเกตว่าหลักธรรมมงคลชีวิตในพระพุทธศาสนาที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ยกเอามาวางเป็นหลักปฏิบัติในลำดับที่ 1 และ 2 นั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคน บ่งชี้ให้เห็นว่าปัญหาที่สำคัญของการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนานั้นสิ่งสำคัญและต้องคำนึงถึงในเบื้องต้นคือเรื่องคน ดังที่เคยเคยได้ยินได้ฟังมา

บ่อย ๆ ในทำนองที่ว่า “คนนี้เสียคนเพราะคบเพื่อนไม่ดี ส่วนคนนี้ได้ดีเพราะมีเพื่อนที่ดีคอยแนะนำและช่วยเหลือเกื้อกูลไม่ให้เห็นทางผิด”

“ผูกไมตรีกับภักษามิตรในหลักธรรมของหัวใจเศรษฐี จึงมีมิติที่ต่อยอดและสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกับขยันหาและรักษาทรัพย์สินเอาไว้ ซึ่งถ้าหากว่าเรามีภักษามิตรที่คอยให้คำปรึกษาและแนะนำแล้ว ทรัพย์สินที่เราหามาได้รวมทั้งเก็บรักษาและใช้ไปนั้นก็จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด”

ประการที่สี่ : ดำรงชีวิตแบบพอเพียง (สมชีวิตา) หมายถึง การรู้จักคุณค่าของทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้ใช้จ่ายให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย รวมถึงกินลึกลงไปใน ความพอประมาณ ความสมเหตุสมผล ความสมดุล และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชีวิต เกี่ยวเนื่องจาก ความพอเพียง มีลักษณะเป็นอกาลิโก (ไม่เลือกกาลไม่เลือกสมัย) คือ สามารถใช้ได้ทุกเวลาและทุกสถานที่ เพราะเป็นหลักแห่งความเป็นจริงเสมอ “ความพอเพียง” มีคุณลักษณะ ที่สำคัญคือ

4. คุณลักษณะของความพอเพียง

คุณลักษณะของความพอเพียงเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับสาขาอาชีพ และทุกเพศทุกวัย ทุกสภาพการณ์ ซึ่งมีคุณลักษณะ ของความพอเพียง ที่สำคัญคือ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2553: 53)

ประการแรก ความพอประมาณ คือ เป็นความพอดีที่ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป หรือ ไม่สุดโต่งทั้งสองด้านไม่ว่าจะเป็นมิติทางสังคม มิติทางการเมือง และมิติทางเศรษฐกิจ และที่สำคัญในความพอดีที่มีอยู่หรือได้มานั้นต้องไม่เบียดเบียนตนเองและไม่ก้าวข้ามไปเบียดเบียนคนอื่น เป็นความพอดีที่ตั้งอยู่บนหลักของศีลธรรมและคุณธรรมเป็นสำคัญ

ประการที่สอง ความสมเหตุสมผล ประกอบไปด้วย

- ความสมเหตุสมผลในการจัดลำดับความสำคัญ เป็นการจัดลำดับความสำคัญในการตัดสินใจของทุกมิติทั้งเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ในประเด็นที่มองถึงความสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม โดยมีผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

- ความสมเหตุสมผลในกระบวนการดำเนินการ เป็นการคำนึงถึงความเหมาะสมของวิธีการและขั้นตอนของการดำเนินการต้องโปร่งใส ไม่เอื้อผลประโยชน์ให้กับกลุ่มตนเองและพวกพ้อง ที่สำคัญต้องยึดหลักธรรมาภิบาล

- ความสมเหตุสมผลในด้านผลกระทบหรือต้นทุนทางสังคม เป็นการคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อสังคมโดยรวม ตลอดจนสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักของความสมดุลและดุลยภาพโดยรวมของมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นที่ตั้ง

ประการที่สาม ความสมดุลของความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ คือ เป็นความสมดุลทางหลักความคิด ความสมดุลทางหลักการพูด ความสมดุลทางหลักการปฏิบัติ รวมถึงความสมดุลในมิติอื่น ๆ ซึ่งเมื่อความพอเพียงเป็นการไม่ไปเบียดเบียนตัวเองและคนอื่น รวมทั้งการไม่ไปเบียดเบียนธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมด้วยแล้ว ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ในเชิงอุดหนุน ส่งเสริม เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นการดำเนินความสัมพันธ์ที่แสวงหาประโยชน์ส่วนรวม ไม่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นเป้าหมายหลัก เพื่อนำไปสู่จุดสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง แทนการนำไปสู่จุดวิกฤติ

ประการที่สี่ การสร้างภูมิคุ้มกัน คือ ความสามารถในการรองรับหรือรับมือกับสภาวะการณ์ ความผันผวน และการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ได้เป็นอย่างดี เนื่องจาก ความพอเพียง ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น จึงได้รับผลกระทบไม่มาก และสามารถกลับสู่จุดสมดุลและดุลยภาพใหม่ได้อย่างรวดเร็ว

การดำรงชีพแบบพอเพียงในทางพระพุทธศาสนามุ่งเน้นสอนให้เข้าถึงและเข้าใจในทางที่เจริญ และทางเสื่อมไปในโลกทรัพย์ (โลกียทรัพย์) อย่างรู้เท่าทัน โดยมุ่งเน้นให้เดินตามหลักทางสายกลางที่ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่ายแต่ก็มีได้ให้ถึงกับผิดเคือง (ตระหนี่) มากนัก ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้รู้จักจัดสรรในทรัพย์ที่ได้มานั้นโดยการแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ซึ่งเรียกว่า “โภควิภาค 4” ที่ประกอบไปด้วย

- เก็บไว้ใช้เลี้ยงตนและเลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงได้แก่ มารดา บิดา ภรรยา บุตรรวมถึงคนในปกครอง มิตรสหาย และใช้จ่ายทำประโยชน์หรือทำบุญ เป็นต้น (1 ส่วน)

- เก็บไว้ใช้ในการเป็นทุนประกอบอาชีพหน้าที่การงานเพื่อทำให้เกิดประโยชน์ที่ออกเงยเพิ่มขึ้นจากการใช้ไปในทรัพย์สินนั้น เมื่อมองในแง่ปัจจุบันซึ่งก็คือการลงทุนในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ลงทุนในธุรกิจ ลงทุนในพันธบัตร เป็นต้น (2 ส่วน)

- เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นเมื่อเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉินขึ้น เช่น เจ็บป่วย อุบัติเหตุ เป็นต้น (1 ส่วน)

การดำรงชีพแบบพอเพียงตามแนวทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกคน ทุกองค์กรและทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพราะเป็นหลักปฏิบัติที่สอดคล้องกับการทำประโยชน์ให้ถึงพร้อมในปัจจุบันด้วยความพอประมาณ สมเหตุสมผล สมดุล และเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง

“การดำรงชีวิตแบบพอเพียง เป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่มุ่งเน้นความพอประมาณทำอะไรไม่เกินตัว กินพอดี อยู่พอดี ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นรวมทั้งไม่ก้าวล้ำไปเบียดเบียนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้หลักความสมดุลสมผลในการจัดลำดับความสำคัญ วิธีการ รวมทั้งคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในมิติต่าง ๆ ของการดำเนินชีวิต และเป็นการสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นทุกภาคส่วนของกิจกรรมทางสังคม รวมทั้งสามารถสร้างภูมิคุ้มกันเมื่อเผชิญกับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเมือง สังคม เศรษฐกิจ รวมทั้งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”

ความพอเพียงหากจะแยกย่อยลงลึกไปในการทำมาหากินของการดำเนินชีวิตแล้วสามารถมองได้ใน 2 มิติ คือ

- *มิตีพอเพียงอย่างวัตถุวิสัย* เป็นลักษณะของความพอเพียงภายนอก คือ มีกินมีใช้ มีปัจจัยสี่เพียงพอ หรือที่คนส่วนใหญ่เข้าใจในความหมายที่ว่า พอสมควรตามอัตภาพ

- *มิตีพอเพียงอย่างจิตวิสัย* เป็นลักษณะของความพอเพียงภายใน คือ เป็นความพอเพียงในด้านความรู้สึก ซึ่งแต่ละคนมีไม่เท่ากัน บางคนมีเงินไม่มากก็ถือว่าเพียงพอแล้วสำหรับเขา แต่ในขณะที่บางคนมีทรัพย์สินเงินทองมากมายแต่ก็ยังไม่เพียงพอสำหรับเขา

สิ่งสำคัญที่สุด ก็คือ เราต้องรู้จักบริหารจัดการระหว่างความพอเพียงอย่างวัตถุวิสัยและความพอเพียงอย่างจิตวิสัยให้เกิดดุลยภาพซึ่งกันและกัน เช่น **สมมติ** ว่าเรามีเงินเป็นร้อยล้านแล้วซื้อบ้านหลังละสิบล้าน ซื้อรถคันละห้าล้าน การกระทำเช่นนี้ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ผิดใครบดเคี้ยวได้มาและการใช้ไปของเงินเรานั้นไม่ได้ไปเดือดร้อนเบียดเบียนคนอื่นและไม่ทำให้เกิดทุกข์จากผลของการกระทำ ถือว่าเป็นการบริหารจัดการความพอเพียงอย่างจิตวิสัยและวัตถุวิสัยให้เกิดความสมดุล แต่ขณะเดียวกัน **สมมติ** เรามีเงินหนึ่งล้านแล้วทำแบบคนที่มีเงินเป็นร้อยล้าน สิ่งนี้เป็นการกระทำที่ไม่ดีเพราะทำให้เราเป็นทุกข์ (มีหนี้) ถือว่าเป็นการบริหารจัดการความพอเพียงอย่างจิตวิสัยและวัตถุวิสัยที่ไม่มีดุลยภาพ ดังนั้นถ้าไม่ทำให้เกิดทุกข์เราอาจจะซื้อบ้านหรือรถในราคาที่เหมาจ่ายได้และความจำเป็นกับตัวเองในลำดับแรกก่อน นี่เป็นเสมือนการใช้ปัญญาในการบริโภคนั่นเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549:16)

บทสรุป

พระพุทธเจ้า ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เมื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ทรงตัดสินพระทัยเผยแผ่พระธรรมด้วยพระมหากรุณา เพื่ออนุเคราะห์สรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ แม้ว่าจะทรงรู้สึกว่าเป็นการยากลำบากเพียงใดก็ตาม ทรงส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนา เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ ทรงมีจิตที่ประกอบไปด้วยความเมตตา และกรุณาและปรารถนาจะช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ และเสียสละโดยไม่หวังผลตอบแทน พระพุทธจริยาอันเกิดจากการตั้งปณิธาน หรือการตั้งความปรารถนาที่เป็นพระพุทธเจ้าเพื่อช่วยเหลือ สรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์และสังสารวัฏ ตั้งแต่เมื่อครั้งที่ยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากการพิจารณาเห็นความทุกข์ของสรรพสัตว์และโทษภัยของกิเลสและสังสารวัฏ “เราตรัสรู้แล้ว จะให้ผู้อื่นตรัสรู้ด้วย เราพ้นแล้วจะให้ผู้อื่นพ้นด้วย เราข้ามได้แล้ว จะให้ผู้อื่นข้ามได้ด้วย”

พระพุทธเจ้าทรงลงมือช่วยเหลือ หรือ สงเคราะห์สรรพสัตว์ด้วยพระองค์เอง ทรงสอนให้พระสาวกหรือพุทธบริษัทมีจิตใจที่มีความเมตตา กรุณา เสียสละ ละคลายความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เพื่อกระทำประโยชน์หรือช่วยเหลือผู้อื่นอย่างไร้เงื่อนไข ทรงส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนา หรือเผยแผ่พระธรรม เพื่อเป็นการช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้วยการให้ธรรมทาน พระพุทธเจ้าทรงให้ความสงเคราะห์ หรือ

ช่วยเหลือให้ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือประสบความสำเร็จทั้งในระดับ “โลกียะสุข” และ “โลกุตระสุข” คือความเป็นพระอรหันต์อันเป็นอุดมคติสูงสุดในพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

พระไตรปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2550) .*แก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*

พระสุตตันตปิฎก เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร.

_____. (2549). *พุทธธรรม.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2545) .*พุทธวิธีในการสอน.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

_____. (2553). *แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549).*พุทธวิธีบริหาร.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2533). *ทิศทางการศึกษาคณะสงฆ์.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2556). *พุทธวิธีการสอน.* กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.

พระราชรัตนมุนี ผศ., (บุญเยี่ยม ญาณินโท). (2558). *เอกสารประกอบการสอน รายวิชาหลักพุทธธรรม. คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.*

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 10, 11,* กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Albert Einstein. (1954). *Ideas and Opinion.* New York: Bonanza Books.
